

Королевська Ю.Ю.

Впродовж останніх десятиліть в українській науці все більш популярними стають гендерні дослідження (під терміном “гендер” ми розуміємо соціокультурні відмінності між статями). У своїй статті “Гендерні студії в Україні: стан, проблеми, перспективи” Оксана Кісь зазначає, що сама постановка питання про гендер передбачає певну (часто значну) відмінність між його чоловічим та жіночим варіантом, тобто певну статево-рольову (гендерну) диференціацію, яка виявляє себе в: статево-віковому поділі праці; специфіці процесів гендерної соціалізації; сімейній статевої стратифікації; особливих моделях (нормах) поведінки; розподілі реальних прав та обов’язків [1]. У XIX ст. жінки почали вести активну боротьбу за певні права та свободи. І якщо на ниві середньої освіти вони домоглися значних результатів, то вища жіноча освіта та деякі професії для них певний час залишалися “закритими”.

Метою даної розвідки є проведення компаративного аналізу щодо основних занять жінок у містах Південної України.

Після скасування кріпосного права селяни отримали одну з головних особистих свобод – свободу вільного пересування. Це відіграло в подальшому велике значення, бо спричинило відтік народу до міст. Можливість отримання освіти значно розширила сфери життєдіяльності жінок. Слід зазначити, що друга половина XIX ст. стала етапом вирішальних змін у становищі жінок, які почали відігравати помітну роль в соціально-економічному та культурному житті країни.

Згідно з моделлю співвіднесення приватного та публічного, що діяла як на півдні України, так і в цілому в Російській імперії, жінка була великою мірою відсторонена чоловіком від активної участі в публічній сфері. Згадана модель, що відображала розподіл влади, престижу і власності через систему адміністративних, культурних, економічних та інших інститутів, не передбачала участі жінки в державних управлінських структурах, їхнього права брати безпосередню участь у формуванні виборчих установ місцевого самоврядування тощо [2, с.431].

У містах Катеринославської губернії мешкало 114 096 жінок проти 126 909 чоловіків [3, с.1], у Таврійській відповідно 129 547 проти 159 769 [4, с.1], у Херсонській відповідно 372 958 проти 416 002 [5, с.1]. Бачимо, що чоловіче населення переважало жіноче, але треба зазначити, що ця тенденція зберігалась ще з 1874 р., коли на 100 чоловік приходилось у Катеринославській губернії 99,0 жінок, Таврійській 90,5, Херсонській 94,2. Ця тенденція пояснювалась великою кількістю переселенців чоловічої статі [6, с.27].

Завдяки матеріалам Першого перепису населення Російської імперії 1897 р. ми маємо змогу проаналізувати професійну зайнятість жінок у містах Південної України. Для більшої зручності ми поділили заняття жінок на три групи: перша – якщо хоча б у двох губерніях більше 5 %, друга – від 1 до 5 % і третя – менше одного відсотка. Жінок, які мали самостійні заняття та мешкали у містах, у Катеринославській губернії нараховувалось 25 750 осіб [3, с.142], Таврійській – 27 868 [4, с.186] та Херсонській – 88 916 [5, с.198].

У першій групі домінуюче положення займає діяльність та служба приватна. Так серед жінок Катеринославської губернії нею займалися 53,47 %, Таврійської – 45,03 %, Херсонської – 46,90 %. У виробництві одягу по всіх трьох губерніях показники майже однакові: Катеринославська – 9,53 %, Таврійська – 9,73 %, Херсонська – 9,83 %. Досить різняться показники в пункті “доход з капіталу нерухомого майна, кошти батьків та родичів”: Катеринославська – 8,13 %, Таврійська – 13,27 %, Херсонська – 10,11 %. Подібні коливання ми спостерігаємо і у тих, хто основним своїм заняттям зазначив кошти від казни, громадських установ і приватних осіб, так у Катеринославській губернії – 4,77 %, Таврійській – 6,14 %, Херсонській – 5,71 %. Значне представництво жінок спостерігаємо також у такій сфері як пункті “чистота та гігієна тіла”, особливо в Таврійській – 6,19 % та Херсонській губернії – 5,01 % (окрім Катеринославської – 3,52 %).

У наступній групі чільне місце належить торгівлі іншими сільськогосподарськими продуктами в Катеринославській губернії 3,57 %, Таврійській – 2,22 %, Херсонській – 4,47 %. Взагалі слід зазначити, що у сфері торгівлі знаходилось в Катеринославській губернії 6,65 %,

Таврійській – 4,65 %, Херсонській – 8,26 %. Домінуюче положення Херсонської губернії пояснюється тим, що до її складу входила Одеса, кількість мешканців якої становила більше половини від усього жіночого населення міст. У навчальній та виховній діяльності задіяно в Катеринославській губернії 1,70 %, Таврійській – 2,76 %, Херсонській – 2,39 %, а в лікарській та санітарній відповідно 1,37 %, 1,38 % та 1,46 %. Землеробством займалось в Катеринославській губернії 1,29 %, Таврійській – 1,89 % та Херсонській – 2,13 %. Помітний відсоток жінок також був в обробці волокнуватих речовин в Катеринославській губернії 0,70 %, Таврійській – 1,08 % та Херсонській – 1,39 %.

Найбільш чисельною є остання група. Так, в обробці рослинних і тваринних поживних продуктів було зайнято Катеринославській губернії 1,08 %, Таврійській – 0,51 % та Херсонській – 0,95 %, обробці металів відповідно 1,17 %, 0,06 % та 0,15 %, у трактирах відповідно 0,93 %, 0,97 % та 1,01 %. У богослужінні православного сповідання відсотки розподілились наступним чином: у Катеринославській губернії 0,83 %, Таврійській – 0,33 % та Херсонській – 0,21 %. Досить помітним було представництво жінок і в тютюновій промисловості у Катеринославській губернії 0,47 %, Таврійській – 0,71 % та Херсонській – 0,36 %, торгівлі тканинами і предметами одягу відповідно 0,28 %, 0,25 %, 0,60 %, торгівлі загалом відповідно 0,43 %, 0,44 % та 0,57 %, розносній та розвізній торгівлі відповідно 0,28 %, 0,18 % та 0,49 %, а також торгівлі напоями відповідно 0,43 %, 0,16 % та 0,30 %. Значний відсоток займали жінки, які зазначили основним своїм заняттям проституцію, в Катеринославській губернії 0,94 %, Таврійській – 1,58 % та Херсонській – 0,65 %. До речі, це була суто “жіноча” сфера. І як зазначає Вікторія Константінова, майже повна монополія жінок у сфері проституції аж ніяк не може розглядатись як досягнення на гендерній ниві. Скоріше навпаки: вона демонструвала приниженість жіноцтва і його місце в “чоловічому світі” [2, с.433]. У зв'язку з дуже незначним відсотком занять, які залишились, зручніше представити їх у вигляді таблиці:

Групи занять	міста	Катеринославська	Таврійська	Херсонська
Адміністрація, суд і поліція		0,01	0,06	0,003
Громадська та станова служба		0,02	0,03	0,03
Приватна юридична діяльність		0,02	0,02	0,01
Особи при церквах, кладовищах і т.п., прислуга та сторож при них		0,02	0,01	0,03
Наука, література та мистецтво		0,14	0,27	0,19
Служба при благодійних установах		0,07	0,19	0,19
Позбавлені свободи і ті, які відбувають покарання		0,35	0,22	0,18
Тваринництво		0,02	0,05	0,03
Лісництво та лісні промисли		0,02	0,03	0,03
Рибальство та мисливство		0,01	0,04	0,02
Добича руди та копальні		0,06	0,02	0,002
Обробка тваринних продуктів		0,11	0,03	0,09
Обробка дерева		0,06	0,08	0,48
Обробка мінеральних речовин (кераміка)		0,26	0,03	0,10
Виготовлення хімічних і пов'язаних з ними		0,03	0,01	0,28
Винокуріння, пиво- і медоваріння		0,12	0,03	0,10
Інші напої та бродильні речовини		0,07	0,06	0,04
Поліграфічне виробництво		0,15	0,15	0,34
Інструменти фіз., оптич. хірург., годинники, іграшки		0,01	0,004	0,01
Ювелірна справа, живопис, предмети культу, розкоші		0,03	0,01	0,06
Влаштування, ремонт, утримання житл. і буд. роб.		0,04	0,13	0,07
Ті, що не ввійшли у попередні групи, або невизначені		0,09	0,05	0,16
Залізні дороги		0,36	0,07	0,06
Візницький промисел		0,07	0,08	0,11
Інші сухопутні сполучення і засоби пересування		0,004	0,02	0,09
Пошта, телеграф і телефон		0,15	0,10	0,09
Кредитні і громадські комерційні установи		0,02	0,01	0,05
Торгове посередництво		0,05	0,06	0,10
Торгівля живою худобою		0,02	0,01	0,01
Торгівля зерновими продуктами		0,21	0,09	0,26
Торгівля будівними матеріалами, паливом		0,08	0,05	0,07
Торгівля предметами домашнього вжитку		0,14	0,04	0,12
Торгівля металевими товарами, машинами і зброєю		0,03	0,03	0,06
Торгівля шкірою, хутром і т.п.		0,04	0,03	0,03
Торгівля предметами розкоші, науки, мистецтва, культу і т.п.		0,08	0,07	0,07
Торгівля іншими предметами		0,08	0,05	0,10

Взагалі не були представлені жінки у таких зайняттях: збройні сили, богослужіння нехристиянських та інших християнських сповідань, бджільництво і шовківництво, виплавка металів, виробництво екіпажів і побудова дерев'яних судів (окрім Таврійської губернії), водні сполучення (в Катеринославській губернії відсутні).

Таким чином, найбільша кількість жінок у містах Південної України наприкінці XIX ст. була задіяна на приватній службі, виробництві одягу та тих, які жили з доходу з капіталу нерухомого майна, кошти батьків та родичів, а також коштів від казни, громадських установ і приватних осіб. У сфері управління маємо змогу простежити тенденцію усунення жінок від владних структур та державної служби. Це пов'язано з існуванням в суспільстві сталих поглядів про роль жінки як виключно дружини, господині та матері. Через неможливість отримання вищої освіти в Російській імперії дуже незначний відсоток жінок займався науковою діяльністю. Це пояснюється існуючою в XIX ст. думкою про значно нижчі інтелектуальні здібності жінок у порівнянні з чоловіками. В окремих видах занять представництва жінок взагалі було відсутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кісь Оксана. Семінар: Гендерні студії в Україні: стан, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] / Оксана Кісь. — Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/seminary/2000/sem17-08.htm>
2. Константинова В.М. Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861 – 1904 роки). / Вікторія Константинова. — Запоріжжя: АА Тандем, 2010. — 596 с.
3. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. XIII. Екатеринославская губерния. — СПб., 1904. — 234 с.
4. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. XLI. Таврическая губерния. — СПб., 1904. — 310 с.
5. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. XLVII. Херсонская губерния. — СПб., 1904. — 318 с.
6. Статистическое обозрение Российской империи / В. де Ливон. — СПб., Типография Товарищества “Общественная польза”, 1874. — 431 с.